

Canviar el món des de la taula

Jordi Masjuan

E Eumo
Editorial

Índex

La metamorfosi	11
Repensar un sistema criminal.	25
Què mengem?	61
Reconnectar amb la pagesia.	89
De la teoria a l'acció.	119
Canviem el món des de la taula?	163
Bibliografia	183

La metamorfosi

Cal lluitar contra el fort per deixar de ser febles i
contra nosaltres mateixos quan siguem forts.

LLUÍS MARIA XIRINACS

Soc a la sala d'espera de l'aeroport de Doha, després d'una setmana de feina que m'ha portat des dels Emirats Àrabs a Oman i a Qatar, on soc ara. Des d'aquí volaré a Barcelona per passar-hi dos dies i agafar un vol que em durà a Algèria, el Marroc i Suïssa, on tinc una reunió a la seu de l'ONU, a Ginebra, per finalment mirar de tancar un projecte que fa mesos que persegueixo. Sense adonar-me'n he començat a normalitzar aquest ritme frenètic, a fusionar-me amb aquesta societat líquida, que en diu Bauman, i amb la meva materialització particular del concepte: saltar de país en país, de continent en continent sense plantejar-me'n el motiu ni les conseqüències. Tinc unes relacions superficials amb les terres que trepitjo i no m'hi sento interpel·lat. Faig el que se suposa que he de fer. Un dels tres mòbils que porto quan viatjo em recorda que avui és 12 de novembre de 2014.

Just en aquell moment entra una videotrucada, una de tantes, però qui apareix a la pantalla de l'ordinador no és cap client. La Mariona, la meva filla gran –en aquell moment té un any i mig–, es queda bocabadada quan veu aparèixer el rostre del seu pare. És difícil oblidar aquells primers somriures en el moment que s'identifica l'ésser estimat, aquella connexió tan intensa que amb els anys també acabem normalitzant. Parlo amb ella, intento atraure la seva atenció, i ella gaudeix del moment, perquè durant aquella estona soc el centre del seu univers. Es gira, buscant la Gemma, la meva dona –que està embarassada de vuit mesos–, i aquest moment em transporta a un estat de felicitat fugaç en el qual no existim res més que nosaltres quatre. La trucada no dura més de deu minuts, però m'omple més que els deu dies que fa que enllaço avions, cotxes de lloguer i taxis, que només m'han ofert converses buides en diferents idiomes.

Ser pare ha estat una experiència transformadora en molts sentits. Però en cap altre m'ha impactat com en el d'assolir la certesa que som responsables del món que deixarem a les futures generacions. Quin sentit tindria prendre la decisió conscient de portar una vida al món si en paral·lel no assumim el compromís de lluitar perquè la societat i el planeta que els deixem sigui el millor al qual podem aspirar? Aquest convenciment només ens pot dur a l'activisme, i aquest llibre vol ser un catalitzador per canviar un sistema que ens porta a un camí sense retorn. Un cop de puny que despertí consciències i empereri com més persones millor per convertir-los en activistes pel canvi. Ser pare implica una generositat que ens ha de fer rebel·lar contra la injustícia, contra l'autodestrucció vinculada a un sistema que ja fa temps que ha deixat de posar les persones al centre. Cal repensar el que entenem per progrés.

En aquell precís instant, en aquella sala d'espera d'aquell aeroport, va començar la meva metamorfosi particular. No sabia dir si va ser la conversa amb la Mariona, la imatge de la Gemma amb el cor de la Laia –la meva filla petita– bategant-li dins o, potser, simplement, va ser la culminació d'un procés que es gestava des de feia un temps. El que tinc clar és que moltes idees, moltes hipòtesis em van semblar per primera vegada evidents. Un nou sentit de la responsabilitat em va fer entendre que totes les persones tenim una missió compartida, que és la de mobilitzar-nos per imaginar i avançar cap a la nostra millor versió, individual i col·lectiva. Crec que és essencial que cadascú, des del seu àmbit personal, forci aquest procés de qüestionar tot allò que ens han presentat des de sempre com si fossin veritats absolutes. El pensament crític és essencial per avançar a través d'un procés tan natural com és el de canviar allò que no funciona. Desafiar els convencionalismes per escollir el nostre propi camí. Contrastar-ho i qüestionar-ho tot, perquè no hi ha res sagrat. Malgrat que aquest procés de prova i error en l'àmbit individual és quasi una obligació moral, quan es tracta d'extrapol·lar-lo a sistemes més complexos i de més envergadura és quan, a més de les reflexions individuals, ens en calen de col·lectives. La finalitat, però, és la mateixa: posar en dubte tot allò que no ens faci sentir orgullosos com a societat. I fer-ho, a més, en clau positiva, per avançar. Aquesta voluntat conjunta hauria de ser el consens a partir del qual comencem a construir.

Perquè ens han educat amb la idea que el nostre rol és el de formar-nos per passar a ser una peça més d'un engranatge que funciona, que és inqüestionable. Però aquestes regles del joc, pensades en benefici dels poderosos, ens han dut a una crisi civilitzatòria sense precedents. Una crisi social, econòmica,

climàtica i de valors que requereix una revolució interna per trencar amb les dinàmiques que ens imposen. També ens imposen la idea que les accions individuals no tenen cap repercussió, que votar cada quatre anys partits que des de fa dècades són còmplices d'aquest model és l'única acció transformadora a la qual podem aspirar. Doncs bé, aquest llibre vol destacar aquesta gran mentida. Votem cada dia a través de desenes de decisions de consum –o de no consum–, i l'acció col·lectiva, quan té contingut i està ben organitzada, no té límits. Una revolució de consciències, de baix a dalt, és imparable. Quan l'assolim, serà el model mateix el que s'haurà d'adaptar a la nova realitat. No tindrà altre remei que resignar-s'hi.

Segurament el fet de ser pare va sacsejar la meua escala de valors i va ser un dels motius que em van dur a canviar el rumb per dedicar tot el temps i els esforços a entendre i transformar el sistema alimentari. La casualitat va fer que em sorgís l'opció de fer-ho des de l'alimentació infantil, des de les escoles i centres educatius, i probablement, vist amb perspectiva, tots els punts es van alinear en un moment immillorable. L'activisme a través de l'emprenedoria social mai havia estat una opció que em plantegés, perquè entrem al món laboral per competir i no per transformar. Buscar l'impacte real, tangible, en allò a què dediquem tantes hores de la nostra vida no ha estat històricament una prioritat. Vivim amb el pilot automàtic perquè ens han educat per no qüestionar res que pugui modificar l'*statu quo*. I aquest immobilisme és el que ens ha dut on som, en termes econòmics, socials i ecològics. L'alternativa, que implica sortir de la zona de confort en tots els àmbits, és quasi un acte de rebel·lió inconcebible. En aquell moment, lluny de casa, vaig concloure, en contra del sentit comú, que necessitava contribuir al canvi de manera proactiva. Era el moment de passar a

ser subjecte actiu. En el meu cas, l'atzar va fer que una inquietud personal com era l'alimentació s'acabés convertint en el meu projecte, la meva passió i la meva obsessió. Desenvolupar a la vegada un creixent esperit crític em va obligar a aprofundir en l'estudi exhaustiu del sistema alimentari vigent per entendre com ens estàvem alimentant i quin impacte té aquesta elecció individual en la societat i el planeta.

Als éssers humans en general no ens és senzill fer-nos preguntes filosòfiques. Malauradament, la velocitat a la qual vivim no facilita aquests espais de qüestionament i redefinició. Els principis i les motivacions deixen de ser prioritàries, perquè tot ho fem per pura inèrcia seguint els dictats de l'ortodòxia. Des de petits, la societat vincula el fet de desviar-nos del camí marcat amb el fracàs. Viure de manera coherent amb els propis anhels i conviccions hauria de ser la nostra principal aspiració, però massa sovint acceptem les realitats com a intocables, i el procés de canviar-les com a responsabilitat d'algu altre.

En termes generals, ens sentim més còmodes sense plantejar-nos cap de les grans decisions. Aquesta renúncia implica que sovint –per omissió–, les acabin prenent per nosaltres persones que sí que entenen la importància de les voluntats lliures agregades i que utilitzen aquest coneixement en benefici propi, creant normes socioeconòmiques inamovibles i itineraris de vida inqüestionables que ens ensenyen a seguir des de ben petits. Seure davant d'una pàgina en blanc, sense interrupcions, i acceptar el repte d'escriure el full de ruta que ens ha de dur a l'autorealització individual i col·lectiva no és senzill. S'ha de tenir voluntat per fer-ho, i una convicció gegant per, a partir d'aquell moment, viure de la manera més conseqüent possible i posar tots els esforços a transformar una realitat que és cada dia més disfuncional. Aquella nit vaig omplir el

meu full en blanc amb les següents paraules exactes, que vaig escriure sense pauses ni dubtes:

He passat els darrers vuit anys de la meua vida treballant a l'estranger per moltes petites i mitjanes empreses amb finalitats ben diverses. Aquesta feina m'ha dut a conèixer desenes de països, gent brillant i gent absolutament prescindible. Quan vius d'aeroport en aeroport, arribes a tenir una percepció molt clara de la globalització i dels seus efectes a escala local. Tens clars els arguments dels qui arriben, contraposats a la realitat dels qui ja hi són. Aquesta divergència fa que els intercanvis vinculats al comerç internacional –procés global– acabin condicionant molts cops el desenvolupament local i per tant esdevinguin una rèmora per a la societat autòctona. Sense unes institucions locals fortes i independents i una planificació econòmica democràtica, els efectes d'aquesta neocolonització acaben sent, si més no, discutibles. I aquí és on neix la certesa que el progrés econòmic, sota el model actual, no va lligat al meu ideal de progrés.

Un segon argument ha condicionat el punt en què em trobo personalment: un creixent interès per l'empresa amb ànima i la seva responsabilitat social. No entenc aquest concepte tal com s'ensenya als manuals d'economia, és a dir, com allò positiu que fa l'empresa amb una petita part dels beneficis que genera realitzant una activitat –sovint– perjudicial per les persones i l'entorn. Però és que aquesta discrepància entre definició i sentit, evidentment, pot trobar-se i, de fet, es troba en qualsevol fase de la cadena de valor: des del finançament fins a la utilització dels mitjans de producció o les externalitats de la mateixa activitat. Sí que l'entenc, en canvi, com la voluntat de perseguir el benefici col·lectiu a través de l'emprenedoria. La diferència avui és per a mi més substancial que mai.

Per tant, crec en el fet de treballar localment i perseguir l'impacte social de la mateixa activitat com una finalitat en si mateixa. Quan el propòsit s'alinea amb les accions quotidianes és quan ens convertim en agents pel canvi, i això és compatible amb molts dels principis irrenunciabls que hauríem de pactar com a societat. Començar a entendre l'èxit en el sentit més filosòfic i antropològic de la paraula. No com ens l'han pintat des de petits. Canviar el món és possible, però perquè aquest canvi sigui desitjable socialment cal que el projecte col·lectiu sigui democràtic, proper, respectuós, compromès i transparent, que cada iniciativa neixi amb una clara vocació de servei i amb ganes de contribuir a millorar una parcel·la –per petita que sigui– de la nostra societat. Si entre tots construïm una societat *conscient*, aquests projectes no només tindran impacte real, sinó que a més seran viables segons els paràmetres d'una economia competitiva de lliure mercat.

En definitiva, vivim moments de canvis i en aquest context em decideixo a sumar amb un nou projecte que aspiri a millorar les coses. Deixar una feina estable i amb potencial per perseguir un somni. Un trajecte que començo amb els millors companys de viatge i al llarg del qual estic segur que creixerem personalment i professionalment, però, per sobre de tot, una odissea durant la qual tindrè el suport diari de la família per construir un projecte del qual les meves filles es puguin sentir, en un futur no gaire llunyà, orgulloses.

Aquí cal una primera reflexió, i no és altra que l'apropiació que el capitalisme, en la seva versió més neoliberal, ha fet de conceptes com el d'*emprenedoria*. La manera com el *mainstream* tracta aquest concepte –una competició basada en l'ànim de lucre i el creixement– mostra la desconexió que l'economia i l'empresa han experimentat respecte de les ne-

cessitats reals de les persones. La societat no necessita més projectes que generin noves necessitats i mercantilitzin nous espais, sempre en recerca de més beneficis. El que ens cal com a societat són nous lideratges que resolguin les disfuncions que ha generat aquesta manera d'entendre l'empresa i l'economia, en un sentit més ampli. Només si som capaços de repensar també el concepte d'èxit amb el qual ens han bombardejat, podrem centrar-nos en les coses realment importants que ens faran excel·lir com a col·lectiu. Fer-ho només implica pensar d'una manera diferent, no convencional, des d'una nova perspectiva. Fer-ho implica reconnectar amb allò que és realment important: les persones, la natura, el progrés.

Sincerament, no sabia dir què va passar aquella nit de novembre a Doha, però tot es va alinear perquè jo fes aquest exercici de sinceritat. Vist retrospectivament, no haver-lo fet hauria implicat no començar-me a fer mai aquelles preguntes sense resposta que amb el temps són les que ens fan créixer individualment i col·lectivament. En aquell moment no ho sabia, però com a conseqüència d'aquella transformació, en aquell precís instant, naixia *Valors**, el meu projecte vital compartit, amb el qual venien també els dies més feliços i amb més sentit de la meua curta o llarga existència. En aquella sala d'espera, on es veuen d'un cop d'ull moltes de les disfuncions d'un sistema profundament injust, vaig agafar aquell foli i em vaig posar a escriure sense pauses. Trencant amb totes aquelles estructures que sempre m'havien ensenyat a no qüestionar.

Pocs mesos després, deixava l'empresa on havia treballat els últims anys i em tornava a enfrontar, per segona vegada en

* Entitat dins l'àmbit de la restauració col·lectiva –educativa– i el lleure. Pàgina web <<https://www.somvalors.com/>>.

un curt període de temps, al temut full en blanc. Aquest exercici, nou anys després, s'ha convertit en una constant a la meua vida, i és una cosa que recomano a tothom, perquè totes les persones siguem actors del nostre present i guionistes del nostre futur individual i col·lectiu.

Fer la revolució des de les escoles

L'educació no canvia el món, canvia
les persones que canviaran el món.

PAULO FREIRE

La meua feina els darrers set anys i mig ha consistit a donar menjar cada dia a milers d'infants i joves a escoles i instituts. Quan vam començar a pensar en la nostra proposta de valor, vam tenir molt clar des del primer moment que els centres educatius han de ser un actor principal de la revolució alimentària que ha de culminar amb un canvi de model. Ho teníem –i encara ho tenim– clar, principalment per dos motius:

- 1) *Escala*. És evident que, tal com passa en qualsevol altra col·lectivitat que operi dins el sector de la restauració social –hospitals, residències, presons, etc.–, l'impacte de les decisions que es prenen és exponencial. Treballem cada dia amb volums molt grans, perquè aquests edificis acullen cada dia centenars de petits comensals, per tant, tots els processos inherents a donar menjar –com el disseny dels menús, l'aprovisionament, el procés de cuina o la gestió de l'excedent– suposen una

responsabilitat amb molt més impacte a curt termini del que podem arribar a tenir en l'àmbit individual. Tenint això present, per a nosaltres era imprescindible conèixer l'impacte del model alimentari vigent i el funcionament de la indústria per oferir menús saludables, però que al mateix temps fossin, des de tots els punts de vista, sostenibles. Vam posicionar-nos des del primer moment, per convicció, com a defensors del producte fresc, de quilòmetre zero, ecològic i de temporada. Ho vam fer pel convenciment que era i continua sent el millor per la salut dels infants, pel desenvolupament del territori i pel foment de la biodiversitat. Vam entendre i seguim explicant que la dieta occidental conté massa proteïna animal, i consumir-ne en excés –i la carn barata que genera aquesta demanda– té implicacions gravíssimes per al canvi climàtic, per a la salut i per a problemes tan greus i, en principi, tan poc relacionats com la desertificació o l'explotació del sud global. Vam eliminar al màxim els intermediaris per comprar directament a les persones que produeixen; així ens asseguràvem uns preus justos en origen, i vam suprimir des del primer moment tot rastre d'ultraprocessats, de sucres afegits i d'envasos de plàstic a tots els centres que teníem i encara tenim el privilegi de gestionar. I d'aquesta manera ens vam posicionar frontalment contra un sistema que menysprea les persones que ens alimenten, pagesos i pageses, ramaders i ramaderes, que han deixat de tenir el paper principal que mereixen dins l'engranatge social per passar a ser víctimes –amb la complicitat dels consumidors– dels especuladors, els oligopolis de la gran distribució, les administracions i la cobdícia corporativa.

2) *Pedagogia*. Aquest és un potencial únic de les escoles i els instituts, i ens permet construir un projecte educatiu que impacti en les generacions presents i futures. La revolució alimentària passa, en primera instància, per fer molta pedagogia si volem que s'interioritzi l'impacte que tenen en la salut, en les persones i el planeta les decisions individuals de consum que prenem cada dia. Com veurem al llarg del llibre, el model alimentari actual és una de les principals causes del canvi climàtic i de les desigualtats estructurals a escala local i global. La indústria alimentària, per la seva banda, és una de les causes de la lenta desaparició dels projectes d'agricultura i ramaderia sostenibles arrelats al territori, així com de molts problemes de salut del segle XXI, com el sobrepès, les malalties cardiovasculars o la diabetis, entre moltes altres afeccions vinculades a una mala alimentació. Poder treballar diàriament amb cada comunitat educativa per difondre i fonamentar aquest missatge, és un luxe i una responsabilitat que ens apassiona avui igual que el primer dia. El fet de veure com els infants interioritzen conceptes i influeixen en la presa de decisions dels adults, la lucidesa amb què entenen el funcionament dels models i en denuncien les injustícies intrínseques o la manera com pensen de manera brillant en alternatives que posen allò que és realment important al centre són un glop d'esperança i un cop de puny a les generacions adultes que no som capaces de parar, seure i reflexionar sobre per què fem les coses com les fem. Veure com l'esperit crític mou les reflexions d'infants i joves alimenta la moral de qualsevol escèptic. Difondre el nostre projecte col·lectiu és essencial per generar un estat d'opinió que

culmini en l'acció col·lectiva, i els infants en són uns magnífics receptors i amplificadors.

Aquella reflexió conceptual en un aeroport llunyà sobre com tenir impacte a través de l'emprenedoria social va materialitzar-se en la idea d'intentar canviar el model alimentari des de dins, convertir-me en activista al servei de la revolució alimentària des d'un dels últims bastions del pensament crític i la llibertat: les escoles i els instituts. Pel camí, la meva tasca professional m'ha ofert el privilegi de conèixer centenars de projectes del sector primari que m'han reafirmat en les conviccions i m'han empès a aprofundir en el coneixement de com funciona la complexa indústria alimentària i les implicacions que té en el nostre entorn més proper. Però, més enllà d'això, m'han ajudat a reconnectar amb la terra i amb les persones que produeixen els aliments i a fer-me fort en la certesa que sostenim, amb les nostres decisions individuals, un model insostenible que és urgent canviar. La bona rebuda que va tenir, i segueix tenint, el nostre projecte, i molts d'altres d'afins, en escoles i instituts em fa ser molt optimista: combinant l'acció individual i col·lectiva, fomentant les iniciatives publicoprivades i fent diàriament molta pedagogia es pot conscienciar transversalment la societat i canviar la manera com ens alimentem i, de retruc, capgirar un sistema que ens aboca a una de les pitjors crisis civilitzatòries que es recorden.

Ara bé, per fer-ho, per poder passar de la teoria a les realitats tangibles, cal que ens convertim en activistes pel canvi. I per ser-ho, hem de tenir clar quin és el model que perseguim i quins són els motius pels quals el reclamem. Hem d'elaborar un pla d'acció i mobilitzar-nos. Aquest llibre pretén aportar un gra de sorra més a moltes altres iniciatives que remouen cons-

ciències en àmbits molt diversos. Moltes de les coses que tractarem aquí semblen lògiques, evidents i de sentit comú, però sovint el sentit comú és el menys comú de tots els sentits. Les revolucions neixen des del coneixement, i socialitzar-lo és tasca de tothom. Neixen des del qüestionament i l'inconformisme. Neixen quan es desperta la consciència de la injustícia i comencem a lluitar per canviar les coses. La societat de consum ens ha convertit en individus insensibles i conformistes, i potser ha arribat el moment d'assumir la responsabilitat que tenim com a portaveus de la nostra generació. Ens hi posem, doncs? Som-hi!